

Landskap: Småland Upptecknat av: John Nilsson
Härad: Allbo Adress: Hvilan, Å k a r p.
Socken: Slätthög Berättat av: +/ Leander Johansson
Uppteckningsår: 1934 Född år 1850 i Hessleberg, Åboda.

Uppteckningen rör "Höre" /. Linet /.

/ Se inneliggande register. /

+/ Med undantag av: Skättning och häckling, som är berättat
av Anders Daniel Johansson, född 1861.
Sjöanäs, Å b o d a.

Spinning.

Fru Augusta Elm, född 1872.
Väseboda, Å b o d a.

/Antal sidor: 20./

Skriv endast på denna sida!

9 foton.

R e g i s t e r ."H ö r e" / Linet./:

Jorden	2.
Gödsling	3.
"Lukning"	3.
"Röskning" /plockning/ ..	4.
Repning	4.
"Bre'ning"	5.
Torkning och brytning ..	7.
"Skättning"	11.
Häckling	13.
Spinning	15 .
Brytagille och skättagille ...	18.
Ramsa	20.

Skriv endast på denna sida!

"H ö r e" / Linet /

Ännu odlas här rätt mycket lin, eller "hör" som det kallas, men inte så mycket som förr, då vissa bönder kunde ha^{+/} ända till tjugo travar. Nu nöjer man sig med två och tre travar, kanske ingenting vissa år, och det beror på att det är alldeles för mycket arbete med att bereda lin, och kvinnorna vill inte längre sitta vid spinnrocken och vävstolen. Men ännu odlas, som sagt, och odlingssättet och beredningen är lika som förr, endast användningen är mindre.

- - - - -

Först och främst får man se till att linet får en god jord. Det får inte vara för "surt" / fuktigt/, ty då blir det

Jorden.

+ / 1 trave = 24 nekar / kärvar/

för mycket "ohyra" /ogräs/, och har det funnits "långröte" / kvickrot /, så är den bortrensad, i annat fall växer den upp och kommer in i linet och ställer till med förtret vid beredningen. Det är vanligt att ha linet liksom potatisen på "andra års plogning", d.v.s. andra året efter vall, ty då anses jorden vara bäst. Man har då fått bort det mesta "rötet", och ~~frögräset~~ det har inte hunnit bli så mycket fröogräs.

Till linet gödslas rejält med kreaturgödsel, men ingen konstgödsel användes. Jorden harvas tre och fyra gånger eller ända till den får riktigt god struktur. Fröet sås för hand och harvas ned, och sist bultas / vältas/

På sommaren måste man rensa bort ogräs och luckra på linlandet, och det kallas att "luka" linet. Det är kvinnfolk-göra, men finns det barn i huset, så är det klart, de får hjälpa till.

Gödsling.

"Luka" linet.

På hösten, när linet är moget, och det är, när fröet är moget, "röskas" / plockas / det, och även det är kvinnfolkgöra. "Nekarna" /kärvarna/ göres lika stora som vanliga sädesnekar, och bindes på samma sätt. Men linet får inte i likhet med säden torka i långtrave på marken, utan det krakas. Det får stå minst 8 dagar på krak, men ofta längre, det beror ju på väderleken.

Då det är torrt bäres det in med en "höbåja" och lägges på logen för att "repas". Vid repningen använder man sig av en särskild "hörarepa". Denna är gjord av en plank, som är lika



Äg. Leander Johansson
Å b o d a.

Skriv endast på denna sida!

lång som logen är bred, och i mitten är själva "repaklunsen" fastsatt med två kraftiga "trä-narar". Den är gjord av ett kraftigt bok- eller björkstykke i vilket det är nedsaget järnpinnar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Röskning.

4

Repning.

* se nästa
sida längre
ned.

på lagom avstånd just så att inte linknopparna gå igenom. De två yttersta pinnarna äro böjda utåt.

Vid repningen ställes ~~repan~~ "hörarepan" tvärs över logen, och vardera ändan vilar på en liten träbock / en sådan synes på bilden av "hörarepan"; ömst. sida. / eller också finns det särskilda träklunsar i logväggarna. att lägga den på. Repningen utföres av två män, som sätta sig vid vardera ändan av repen men en bit från väggen, så att de få fritt svängrum. De har då var sin neke och tar vart annat tag på repen. Och då är det av vikt, att repen passar väl mellan logväggarna, ty i annat fall åker den fram och tillbaka.

Då det är repat, skall det "bre'as", d v s. bredas ut på på marken för att röta, och då är det till att ta det i "höbåjan" ^{+/} igen och bära ut det på en utgärda eller annan plats, där inte kreaturen kan komma åt'et.

^{+/} En "höbåja" finnes i varje gård. Den är gjord av böjda enkäppar och lindbäst, och användes till att bära hö i.

Skriv endast på denna sida!

"Bre'ning".

Där bredes det då sträng efter sträng och rätt tunnt,
för att det skall röta igenom bra; och noga, så att det inte
blir orédigt, när man skall taga upp det.



Linnet "bre'es".

Det får ligga ut ungefär tre veckor, om det är regnigt,
men ända till sex veckor, om det är torrt, och under tiden
vändes det några gånger, för att det skall bli jämt rötat.

Och man kan känna, när det blir lagom rötat, genom att taga några strån och bryta av och se om "skäverna" är möra.

Då det är rötat, samlas det ihop och lägges för tredje gången i "höbåjan", och denna gång bäres det till "bastan"^{+/} / bastun / för att torkas. Där lägges det på stänger i taket och får ligga, till dess man får tid att bryta det.

Nu har, som sagt, var och en inte mer än två, kanske fyra, travar, och därför kan flera stycken lägga in och torka sitt lin samtidigt, och då brytes det också samtidigt.

När man då får tid att bryta linet, och det blir vanligen sedan man tagit upp potatisen / slutet av sept. /, eldas på morgonen ett par brasor i bastu-ugnen, och på eftermiddagen vid 4-, 5-tiden börjar man bryta. Till dess har dörren i bastan varit stäng hela tiden, ty linet skall vara varmt, när det brytes, i annat fall är "skäverna" sega och svåra att få ur.

+/ se nästa sida.

Torkning.

och

Brytning.



"B a s t a".

Äg. Leander Johansson.

Å b o d a.

Bastan användes numera endast till lintorkning. Förr brukade man även röka kött och fläsk där, men det har upphört. Bastan har aldrig använts för sädestorkning. Säden har torkats i bakugnen.

På vintern brukar man ha jordbruksredskapen där, om de inte får plats i vagnboden.

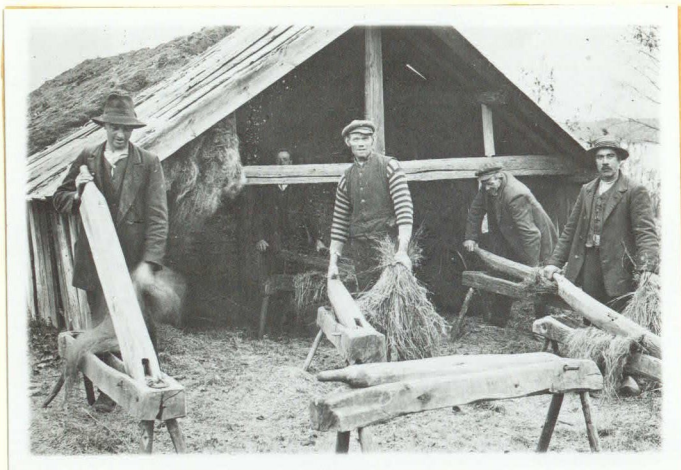
Skriv endast på denna sida!

Vid brytningen kommer ~~xxxx~~^{+/} så många tillsamman, att varje man får ungefär en "limme" att bryta, och förr, då man hade mycket lin, brukade man ställa till med "brytagillan" / se sid. /, men nu har man inte mer, än att var och en kan bryta sitt lin själv. Att bryta lin är nämligen ett tungt arbete, och man orkar inte stå och "bösta me' linbruttun" i mer än högst / två timmar, och så lång tid ungefär tar det att bryta en "limme".

Själva brytningen går så till, att man tar så mycket lin man kan hålla i handen, och det blir ungefär en halv neke^{++/}, men så mycket orkar man ej "bryta igenom" på en gång, och därför viker man ut ungefär en tredjedel, och mjukar upp det först, sedan lägges ~~xxxx~~ alltsammans in. Under brytningen kommer ju linstråna i oordning, och locken skulle falla sönder,

- - - - -
+/ Av en trave blir det ungefär en "limme". 1 "limme" = 24 "lockar".

++/ När linet "bre'es" lösas ju nekarna upp, och sedan bindas de ej. I bastun ligger linet löst. "en halv neke" är satt endast för att få ett ungefärligt ~~begrepp om storleken~~ ^{begrepp om storleken}.



Linbrytning.

Bilden visar de olika
faserna i linbrytningen.
Mannen i mitten har just
börjat sin lock och håller
på att mjuka upp första
tredjedelen. Mannen längst
till höger har sin lock
ungefär halvbruten, och
den som står längst till
vänster är färdig med sin.

om den inte "nyckades". Det går till så, att man låter locken
hänga rakt ned och "nyckar" / rycker / loss de nedersta tåtarna
och lägger upp dem , och man "nyckar" då till locken är jämn
~~ixnxædæxænxædæx~~ i ändarna.

Då en brytare är färdig med sin lock, skall den kamrat,

som står närmast intill, även vara färdig med sin, och så lägger de två ihop sina lockar och binder en tåt om. Även det kallas en "lock", och det går 24 sådana lockar på en "limme", och denna i sin tur väger ca 15 kg.

Hela brytningen tager ungefär två timmar. Så lång tid tar det alltså för en man att bryta en "limme".

En färdigbruten limlock är ju långt ifrån ren från "skäver", och för att få bort dessa måste den "skättas". Men "skättningen" försiggår ej vid bastun utan hemma, och dit bär man linet i säckar. Att "skätta" linet är egentligen kvinnfolkgöra, men även gamla gubbar kan hjälpa till. Förr brukade man ha "skättagill^{+/}en", men det förekommer inte numera, ~~xxxxxxx~~ De har upphört av samma anledning som "brytagillena".

Vid skättnig användes en "skättestol" och ett "skätteträ".

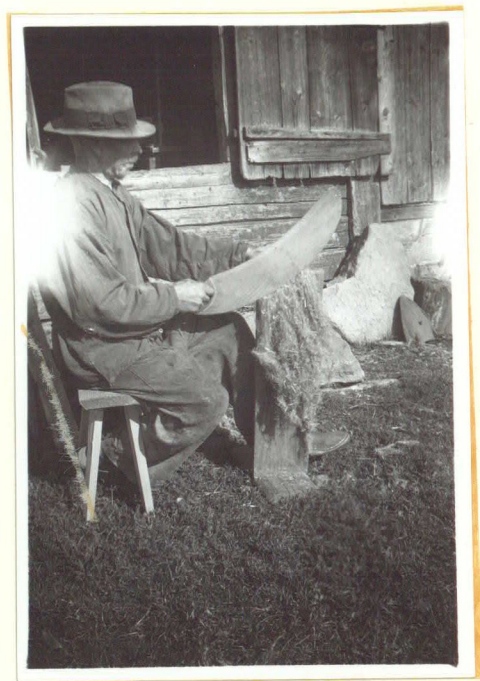
- - - - -
+/ se sid.

Skriv endast på denna sida!

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

"Skättning".



"Skättning".

Anders Daniel Johansson,

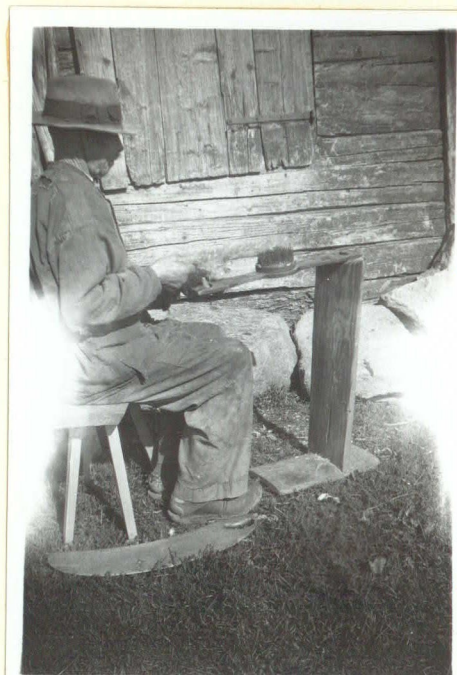
Sjöanäs, Å b o d a.

Skättningen tillgår så, att man lägger locken över skättestolen, och sedan "böstar" man på med skätteträ't så länge

det finns några "skäver" kvar. Men med "skäverna" följer en del av själva linet, och det kallas för "skättefall". / Om dess beredning och användning, se sid. /.

När locken är skättad, och då är den inte mer än ungefär hälften av sin ursprungliga storlek, kommer nästa och sista behandlingen, häcklingen, sedan är linet färdigt att spinnas.

Häckling.



Häcklan är gjord av en ca 50 cm. lång brädbit på vilken är fastsatt en träkluns, 10 cm. i diam., med tätt islagna järnsylar, 5 cm. långa. / Allt i ungefärligt mått. Storleken på häcklorna varierar. /

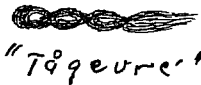
Häckling.

Anders Daniel Johansson,

Sjöanäs, Å b o d a.

Skriv endast på denna sida!

Vid häcklingen hålles häcklan som bilden visar, och locken drages genom järnpinnarna. Man börjar med toppen av locken, och det första som häcklas av kallas "toppto" eller "toppnuer". Resten som häcklas av kallas "blåner", och det som blir kvar i handen "tåger", och det är det finaste linet. "Tågerna" vridas ihop till ett "tågevre" och förvaras så, till de spinnas.



Linspinning.

När "tågerna" spinnas, lindas de upp på ett "tottaträ".

"Tottaträet" kan vara gjort på två olika sätt, antingen som



bilden visar, två runda träskivor med pinnar emellan, eller helt enkelt en slät, svarvad trækavel. Måtten är i båda fallen: 25 cm. lång och 7 cm. bred ca.

När de "totta på", spottar de först på "tottaträet" för att få det fuktigt, så att tågerna börjar "ta", sedan lindas hela locken upp.

"Totta på".

Fru Augusta Elm,

Väseboda, Å b o d a.

Skriv endast på denna sida!



Spinning av tåger.

Allt lin: tåger, blåner
och skättefall, spinnes "medsols",
d.v.s. spinnrockhjulet får snurra
medsols, sett från den som spinner.

/ Ullen däremot spinnes "motsols",
och det är därför att den först spin-
nes i fina trådar, som sedan tvin-
nas ihop två och två, eller flera.
Tvinningen sker "medsols". /

Fru Augusta Elm,

Väseboda, Å b o d a.



Spinning av blåner.

Vid spinning av "blåner" och
"skättefall" använder man ej "tot-
taträ" utan en "krona".

Jämför bilderna!

Fru Augusta Elm,

Väseboda, Å b o d a.

"Blåner"

och

"skättefall"

"Brytagille" och "skättagille."

Förr, då de hade mera lin, var det vanligt att ha "brytagille" och "skättagille". En del hade först brytagille och sedan skättagille, men ofta bröts och skättades linet samtidigt, och då blev det endast ett gille.

Det var inga större kalas, och i så fall skulle det ha blivit alldeles för mycket av det goda, ty man kunde få gå och bryta i ~~ett~~ tjugotal bastar under hösten; en mest varje dag.

Då liksom nu bröt man på eftermiddagarna, och innan man gick ut och började, blev man bjuden på smörgås, och det var en "fyrklöva"^{+/} med ost och kött som pålägg. Karlarna fick naturligtvis dessutom ett par supar, och den trakteringen upprepades sedan under själva brytningen.

- - - - -
+/ De hade stora, runda rågkakor, dessa skuros i fyra delar, och varje sådan del kallades "fyrklöva".

Vid brytningen skulle ju gummorna, eller "skättakäringarna" som de kallades, skätta lika fort som karlarna bröt, och det var en väldig tävlan dem emellan om vem som kunde bli fortast färdig med sin lock, ty ingen ville ju erkänna sig vara sämre än den andra. Men då brukade de som bröt retas med dem genom att lägga ihop tre i stället för två lockar och kasta det till någon av gummorna och säga: "Se här skall du få en liten trepella!" Och då blev hon rasande, ty då hann ju inte hon bli lika fort färdig som de andra.

Efter brytningen blev de bjudna på mat, och huvudrätten brukade då vara "viter gröt" /risgrynsgröt/.

Ställdes det till med särskilt "skättagille", så bar man först hem det brutna linet och höll till hemma med skättningen. Vid skättagillen var det endast "skättakäringar", som samlades, och då brukade det vara fart på både skättaträn och munnar.

R a m s a.

"Lägger ner mig i jorden, då jag är liten,
tager huvudet av mig, då jag blir stor.
Så bre'es jag på grönan gräs,
och lägges se'n i varmer rum.
Där bliver jag så granner och fin."